

Research Article; Received: 2025-10-22; Revised: 2025-12-22; Accepted: 2026-01-07.

การศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย A Study of the Unique Patterns of Local Woven Fabrics in Chiang Rai Province

ณรงค์ เจนใจ

Narong Jenjai

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Faculty of Social Science, Chiang Rai Rajabhat University

First/Corresponding Author, E-mail: narongjenjai@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายและเทคนิคการทอผ้าท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย โดยเก็บข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงรายจำนวน 18 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการสรุปประเด็นสำคัญและจัดหมวดหมู่ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายมีเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งในด้านลวดลาย กระบวนการผลิตและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีความเฉพาะตัว ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมร่วมในการออกแบบลวดลายตามวิถีชีวิตและธรรมชาติในท้องถิ่น หากพิจารณาเทคนิคและลวดลายจำแนกตามกลุ่มพบว่า 1) กลุ่มผ้าทอพื้นเมือง ใช้เทคนิคการทอแบบยกเขาสองตะกอลและการจก โดยใช้เส้นยืนเป็นตัวกำหนดลวดลายและใช้เทคนิคการจกเมื่อสร้างลวดลายจากด้ายเส้นพุ่ง ลายเอกลักษณ์ที่นิยม ได้แก่ ลายเครือลายนก ลายดอกไม้ 2) กลุ่มผ้าทอไทลื้อลักษณะพื้นผ้ามีสีสันสดใสโดยใช้เส้นพุ่งในการสร้างลวดลายใช้เทคนิคการทอแบบเกาะลั้งและการยกเขา ลายเอกลักษณ์ที่สำคัญ ได้แก่ ลายแมงปอ ลายน้ำไหล ลายตาไก่ ลายดอกไม้และสัตว์ในตำนาน 3) กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง ใช้เทคนิคการทอด้วยกี่เอวทำให้หน้าผ้ามีลักษณะแคบ รวมถึงใช้เทคนิคการมัดย้อม ลายเอกลักษณ์ประกอบด้วยลายธรรมชาติ รูปสัตว์และดอกไม้ 4) กลุ่มผ้าทอ

อีสาน ใช้เส้นพุ่งเป็นตัวกำหนดลวดลายโดยเทคนิคการมัดหมี่ ลายเอกลักษณ์ที่พบได้แก่ ลายดอกไม้ ลายเรขาคณิต สัตว์ในตำนาน (สัตว์พิเศษ) องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีรากฐานมาจากวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ความเชื่อและการประกอบอาชีพ โดยมีปัจจัยสำคัญคือ ทักษะและความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของช่างทอผ้าในการสร้างสรรค์ลวดลาย

คำสำคัญ: ผ้าทอท้องถิ่น; เอกลักษณ์ผ้าทอ; ลวดลายผ้าทอ

Abstract

This article aims to study the unique patterns and weaving techniques of local woven fabrics in Chiang Rai Province. The study is conducted using qualitative research design. The data are collected from 18 representatives of textile weaving groups through in-depth interview. The data are analyzed by content analysis, classification, and thematic summarization.

The findings reveal that the woven fabrics of Chiang Rai Province focus on unique patterns, production techniques, and ethnic identities. The woven fabric patterns embody the shared cultural values, ways of life and natural surroundings. Comparing the techniques and patterns among the textile weaving groups, it is indicated that 1) local weaving groups employ the “Yok Khao Song Ta Ko” and “Jok” techniques, using warp threads to form patterns in the former and weft threads in the latter. The most popular weaving design patterns include vine, bird, and flower patterns. 2) The Tai Lue textile weaving group utilizes “Ko Luang” technique and raised-hill techniques in weaving, with colorful fabric and weft threads to create the patterns. The most popular patterns include dragonfly, flowing water, eyelet, flower, and special animal patterns. 3) The Karen textile weaving group employs the waist-loom weaving technique to narrow the fabric surface by tie-dyeing, employing nature surroundings, animals, and flowers as its signature patterns. 4) The Isan textile weaving group adopts tie-dye techniques and weft threads to define flower, geometric, and special animal designs. The knowledge

gained from the research reveals that creative patterns of ethnic woven fabrics based on their way of life consist of nature, beliefs, and careers by techniques and skills in weaving. The most important factor derives from their skill and expertise of woven fabric pattern creation.

Keywords: Local Woven Fabric; Woven Fabric Uniqueness; Woven Fabric Pattern

บทนำ

ผ้าทอเป็นวัฒนธรรมไทยที่บ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมประจำชาติ และความคิดสร้างสรรค์ของคนในชาติ และรู้จักทำเครื่องนุ่งห่มและผลิตภัณฑ์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน คนไทยรู้จักการทอผ้ามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในสังคมชนบทของไทยถือว่า งานทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ทำกันในครัวเรือนเมื่อว่างจากการทำไร่ทำนา การทอผ้าจึงมีทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย (ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก, 2565) การทอผ้าไม่เพียงตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ แต่ยังเป็นสิ่งสะท้อนระบบคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต ฐานะทางสังคมและเป็นสัญลักษณ์ของชาติพันธุ์ในแต่ละชุมชนที่แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (กรรณิการ์ กมลรัตน์, 2551) อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยปัจจุบันที่เทคโนโลยีการผลิตเสื้อผ้าสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทและอุตสาหกรรมสิ่งทอเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมเกี่ยวกับการทอผ้าที่เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึงลักษณะเฉพาะและลวดลายเฉพาะถิ่นหลายอย่างกำลังถูกลดความสำคัญลงและกำลังสูญหายไปตามกาลเวลาด้วยสาเหตุหลายประการ (วลัยพร สุพรรณ และคณะ, 2556)

จากนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนเรื่องเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งเสริมการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการ ซึ่งเป็นแนวคิดในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ โดยมุ่งพัฒนาทักษะองค์ความรู้ของผู้ประกอบการไทยในการสร้างสรรค์สินค้าและบริการรูปแบบใหม่ให้มีจุดเด่นและสามารถต่อยอดด้วยความคิดและนวัตกรรม รวมทั้งสร้างความได้เปรียบจากความหลากหลายในเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมและความเป็นไทย การพัฒนางานด้านผลิตภัณฑ์สิ่งทอเชิงวัฒนธรรมที่มีแนวคิดจากท้องถิ่นหรือสินค้าวัฒนธรรม (Local Chic) ที่มีการออกแบบสร้างสรรค์ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบันและการส่งเสริมการออกแบบ

ด้านสิ่งของไทยด้วยการสร้างเอกลักษณ์และความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ (ใจภักดิ์ บุรพเจตนา, 2559) สำหรับประเทศไทยได้มีการกำหนดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ 15 สาขา และตั้งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในสาขาที่มีศักยภาพขึ้นมาเป็นซอฟต์แวร์ (Soft Power) ทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพผ่าน 5F ได้แก่ อาหาร (Food) ภาพยนตร์ (Film) การออกแบบแฟชั่น (Fashion) ศิลปะการป้องกันตัว (Fight) และเทศกาล ประเพณี (Festival) ซึ่งรัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายให้ 5F ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ให้กับประเทศจำนวนกว่า 3.45 ล้านล้านบาทภายในปี พ.ศ. 2570 จากนโยบาย ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการตอบรับในหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาค ประชาสังคม (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2566) เพื่อ เพิ่มมูลค่าตามแนวทางของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่นำทุนทางวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ มาสร้างสรรค์ร่วมกับอุตสาหกรรมบันเทิงสมัยใหม่ อีกทั้งยังสอดคล้องกับโมเดล เศรษฐกิจบีซีจี (BCG Model) ของรัฐบาลที่จะดำเนินการในปีงบประมาณต่อไป

ทั้งนี้ กระทรวงวัฒนธรรมได้ตอบรับกับนโยบายดังกล่าวในการส่งเสริม อุตสาหกรรมวัฒนธรรมผ้าไทยและการออกแบบแฟชั่นไทย (Fashion) โดยมอบหมาย ให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดใน 76 จังหวัด ดำเนินการศึกษาสำรวจและรวบรวมลาย ผ้าไทยที่เป็นเอกลักษณ์สะท้อนถึงมรดกภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและ ประวัติศาสตร์อันโดดเด่นของแต่ละจังหวัดเพื่อบรรจุไว้ในฐานข้อมูลภูมิปัญญาผ้าไทย ภายใต้โครงการพัฒนาศูนย์ข้อมูลใหญ่กระทรวงวัฒนธรรม (M-Culture Big Data) และในปี พ.ศ. 2565 เป็นต้นมากระทรวงวัฒนธรรมได้เดินหน้าส่งเสริมผ้าไทยให้เป็นที่ รู้จักอย่างแพร่หลายอย่างกว้างขวางโดยตั้งเป้าหมายให้เป็นหน่วยงานที่มีฐานข้อมูล ความรู้ในเรื่องผ้าไทยของประเทศที่มีข้อมูลทางวิชาการ งานวิจัยที่มีมาตรฐานและมี คลังความรู้จากนักออกแบบ พร้อมทั้งสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในการ พัฒนาต่อยอดด้านการผลิตและแปรรูปผ้าไทย รวมทั้งพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมไทย (CPOT) ให้มีความทันสมัยและรูปแบบร่วมสมัยดึงดูดใจให้ประชาชน เยาวชนคนรุ่นใหม่อยากสวมใส่และใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ของกระทรวงวัฒนธรรมเพื่อการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก สร้างอาชีพ และรายได้สู่ชุมชน จังหวัดและประเทศอย่างยั่งยืน รวมทั้งยกระดับผ้าไทยให้เป็นที่รู้จัก แพร่หลายสู่สากล (สยามรัฐออนไลน์, 2564)

จากนโยบายที่กล่าวมาข้างต้นจังหวัดเชียงรายมีการดำเนินการค้นหาและ ออกแบบลวดลายผ้าประจำจังหวัดโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในทุก ภาคส่วนเพื่อนำลวดลายนั้นมากำหนดชุดเครื่องแต่งกายจึงได้มีการประกาศกำหนดให้

ใช้ลายเขียนแสนหงส์ดำเป็นลวดลายผ้าประจำจังหวัด และใช้สีม่วงเบอร์ 10 คือ สีม่วงขาบหรือสีม่วงบัวสายเป็นสีของเครื่องแต่งกายเพื่อให้เกิดเอกลักษณ์และการสร้างมูลค่า รวมถึงก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของความเป็นจังหวัดเชียงราย ทั้งยังผสมผสานการใช้โทนสีและสัญลักษณ์ให้เข้ากับเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ในพื้นที่เพื่อให้เกิดความหลากหลายและน่าสนใจยิ่งขึ้น (เชียงราย 108, 2565) ถึงแม้จังหวัดเชียงรายจะได้กำหนดผ้าลายเอกลักษณ์ประจำจังหวัดเชียงรายไปแล้ว แต่เป็นเพียงการกำหนดเอกลักษณ์ผ้าทอเพียงลายเดียวเท่านั้น ในความเป็นจริงแล้วพบว่า ในแต่ละท้องถิ่นทั้ง 18 อำเภอในจังหวัดเชียงรายยังทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของตนที่เป็นไปตามความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีสวยงามของลวดลายกระจายอยู่ทั่วจังหวัด เช่น ผ้าทอไทลื้อ ผ้าทอพื้นเมือง ผ้าทออีสาน ผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน ทั้งวิธีการทอ การทำลวดลายและวิธีการผลิตในเทคนิคต่าง ๆ ดังนั้น การกำหนดเอกลักษณ์ผ้าทอตามศิลปะและวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิตในชุมชน และสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของผ้าทอพื้นเมืองได้ด้วย (อรรณวนุพัฒน์ และปริพรรณ์ แก้วเนตร, 2562)

จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของผ้าทอในแต่ละท้องถิ่นในจังหวัดเชียงรายที่ยังคงมีการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและโอกาสในการต่อยอดผ้าทอท้องถิ่น ดังนั้น จึงควรศึกษาความโดดเด่นของลวดลายผ้าทอท้องถิ่นเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลและนโยบายของจังหวัดเชียงรายที่สามารถขยายผลถึงการส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายในการสร้างมูลค่าและสร้างผลิตภัณฑ์จากผ้าทอตามเอกลักษณ์ท้องถิ่น อันนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเป็นการเตรียมความพร้อมในการรองรับอุตสาหกรรมสิ่งทอและการท่องเที่ยวในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายและเทคนิคการทอผ้าท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเอกลักษณ์ผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทาง

ชาติพันธุ์ที่สามารถจะส่งผลให้เกิดการสร้างมูลค่าและรายได้ให้กับกลุ่มทอผ้าในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการวิจัยไว้ ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ได้แก่ ประธานกลุ่มหรือตัวแทนกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงราย จำนวน 18 กลุ่ม กลุ่มละ 1 คน รวมเป็นจำนวน 18 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่อาศัยกระบวนการคัดเลือกกลุ่มผ้าทอโดยภาคประชาสังคมในจังหวัดเชียงรายในการนำไปสู่การศึกษาและสร้างความเข้าใจในลวดลายผ้าทอ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์จากประธานหรือตัวแทนกลุ่มทอผ้าในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงราย ในประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทั่วไป ทักษะเทคนิควิธีการที่ใช้ในการทอผ้า ความหมายของลวดลายผ้าทอ ขั้นตอนการทอผ้าและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายเพื่อทราบเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผ้าทอในแต่ละท้องถิ่นของจังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยค้นหากลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงรายผ่านกลไกการคัดเลือกของสภาวัฒนธรรมอำเภอทั้ง 18 อำเภอในจังหวัดเชียงราย ร่วมค้นหาและเสนอชื่อกลุ่มผ้าทอในแต่ละพื้นที่ โดยที่กลุ่มผ้าทอที่ได้รับการเสนอชื่อต้องเป็นกลุ่มที่ยังมีการรวมกลุ่มและดำเนินการผลิตผ้าทอเพื่อจำหน่ายอยู่ในปัจจุบัน โดยแบ่งการจัดเวทีประชุมคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอออกเป็น 3 กลุ่มพื้นที่ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มสภาวัฒนธรรมอำเภอโซนใต้ ประกอบด้วยสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่สรวย สภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงป่าเป้า สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่ลาว สภาวัฒนธรรมอำเภอฟาน สภาวัฒนธรรมอำเภอป่าแดด และสภาวัฒนธรรมอำเภอเมือง

1.2 กลุ่มสภาวัฒนธรรมอำเภอโซนตะวันออก ประกอบด้วยสภาวัฒนธรรมอำเภอเทิง สภาวัฒนธรรมอำเภอขุนตาล สภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงของ สภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงแก่น สภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงเชียงรุ้ง และสภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงชัย

1.3 กลุ่มสภาวัฒนธรรมอำเภอโซนเหนือประกอบด้วยสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่สาย สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่ฟ้าหลวง สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่จัน สภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงแสน สภาวัฒนธรรมอำเภอดอยหลวง และสภาวัฒนธรรมพญาเม็งราย

2. การศึกษาเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและการวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งวิทยบริการ รวมถึงศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเอกลักษณ์ผ้าทอลวดลาย กระบวนการทอผ้าและวิธีการผลิตผ้าในกลุ่มทอผ้าที่มีอยู่ในแต่ละอำเภอ

3. การดำเนินการการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเข้าใจประวัติความเป็นมา รูปแบบและวิธีการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนการศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาต่อยอดการทอผ้าที่ทำให้เกิดรูปแบบและลวดลายใหม่เกิดขึ้น

4. การดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอในแต่ละพื้นที่ในด้านประวัติ ลักษณะ เอกลักษณ์ลวดลาย รูปแบบและวิธีการผลิตผ้าทอ

5. การตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่เก็บมานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการสอบถามแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล สุดท้ายผู้วิจัยตรวจสอบอีกครั้งว่า ข้อมูลที่ได้เพียงพอหรือยัง ข้อมูลนั้นตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ นอกจากนี้ยังตรวจสอบข้อมูลภาคสนามจากการร่วมกิจกรรมของกลุ่มทอผ้า

4) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่องเพื่อเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ที่ศึกษา รวมถึงการนำแนวคิด ทฤษฎีมาช่วยในการอธิบายและวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์แล้วนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาเขียนรายงานการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากกระบวนการในการจัดเวทีค้นหาเอกลักษณ์ผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย ในกลุ่มสภาวัฒนธรรมอำเภอใน 3 กลุ่มดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เกิดการนำเสนอกลุ่มผ้าทอในแต่ละอำเภอทั้ง 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย มีการร่วมพิจารณาและเลือกกลุ่มผ้าทอที่มีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ จำนวน 18 กลุ่ม (ดังตาราง 1)

อำเภอ	กลุ่มผ้าทอ	เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ้าทอ
อำเภอแม่จัน	ผ้าทอมือบ้านสันหลวงใต้	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอแม่สาย	ผ้าทอมือบ้านจ้อง	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอเชียงแสน	ผ้าทอพื้นเมืองลายเชียงแสนบ้านสบคำ	ผ้าทอพื้นเมือง

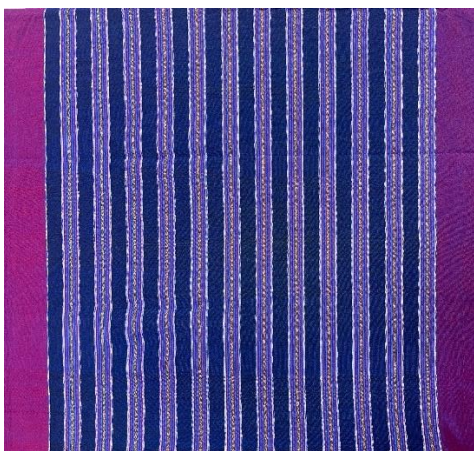
อำเภอ	กลุ่มผ้าทอ	เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ้าทอ
อำเภอขุนตาล	ผ้าทอมือแม่เพื่อบ้านต้าหลวง	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอเทิง	ผ้าซิ่นทอมือบ้านหนองแรด	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอพาน	ผ้าทอมือบ้านแม่ฮ้อสันติ	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอเวียงป่าเป้า	ผ้าทอโปงเทวี	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอเชียงของ	ผ้าทอไทลื้อบ้านศรีมงคล	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอเชียงของ	ผ้าทอไทลื้อบ้านหาดบ้าย	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอพญาเม็งราย	ผ้าทอไทยลื้อบ้านแม่ต๋ำน้ำตก	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอเวียงแก่น	ผ้าทอไทลื้อบ้านดอน	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอเทิง	ผ้าทอลือชะจำวัดศรีดอนไชย	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอพาน	ผ้าทอมือไทลื้อชุมชนบ้านกล้วย	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอดอยหลวง	ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านป่าช้างงาม	ผ้าทอชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
อำเภอแม่สรวย	ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านทุ่งพร้าว	ผ้าทอชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
อำเภอป่าแดด	ผ้าไหมทอมือบ้านวังศิลา	ผ้าทออีสาน
อำเภอเวียงเชียงรุ้ง	ผ้าไหมทอมือบ้านห้วยเคียน	ผ้าทออีสาน
อำเภอเวียงชัย	ผ้าทออีสานล้านนาบ้านไทรแก้ว	ผ้าทออีสาน

ตาราง 1 กลุ่มผ้าทอในจังหวัดเชียงราย

จากตารางข้างต้นสามารถจำแนกผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายที่มีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์และเทคนิคการทอผ้าเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผ้าทอพื้นเมือง กลุ่มผ้าทอไทลื้อ กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง และกลุ่มผ้าทออีสาน ในแต่ละกลุ่มมีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมของลวดลาย วิธีการผลิตและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีความเฉพาะของตนเอง ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่ในการศึกษาข้อมูลลวดลาย รูปแบบและการผลิตผ้าทอจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงการอ้างอิงข้อมูลเอกสารชั้นต้นจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย (2564) ผลการวิจัยทำให้ทราบกลุ่มผลิตผ้าทอท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์จำนวน 4 แหล่ง ดังนี้

1. แหล่งผ้าทอพื้นเมือง เป็นกลุ่มผ้าทอที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองทั้งหมดเป็นชาติพันธุ์ไทยวนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการผลิตผ้าทอโดยใช้เทคนิคการทอผ้าแบบสองตะกอร่วมกับการยกเขาประกอบด้วย 7 กลุ่ม ดังนี้ 1) อำเภอแม่จัน ได้แก่ กลุ่มผ้าทอมือบ้านสันหลวงใต้ 2) อำเภอแม่สาย ได้แก่ กลุ่มผ้าทอมือบ้านจ้อง 3) อำเภอเชียงแสน ได้แก่ กลุ่มผ้าทอพื้นเมืองลายเชียงแสนบ้านสบคำ 4) อำเภอขุนตาล ได้แก่ กลุ่มผ้าทอมือแม่

เพ็ญบ้านด้าหลวง 5) อำเภอเทิง ได้แก่ กลุ่มผ้าขึ้นทอมือบ้านหนองแรด 6) อำเภอพาน ได้แก่ กลุ่มผ้าทอมือบ้านแม่ฮ้อสันติ และ 7) อำเภอเวียงป่าเป้า ได้แก่ กลุ่มผ้าทอโป่งเทวี ทั้งนี้ เอกลักษณ์ลวดลายกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของลวดลายผ้าทอกลุ่มนี้ คือ ขึ้นตำ ที่มีลักษณะเป็นการทอผ้าแบบเป็นชั้น ๆ กำหนดลวดลายโดยใช้ด้ายเส้นยืนมีลวดลายที่เรียบง่ายเพราะทอเพื่อใช้ภายในครอบครัว ภายหลังจึงมีการพัฒนาลวดลายและวิธีการทอที่มีความสวยงามมากขึ้นโดยใช้วิธีการเก็บขอหรือเก็บตะกอกที่สามารถทอลวดลายผ้าที่สวยงามเป็นไปตามแม่แบบที่ได้กำหนดไว้ และมีความแม่นยำในลวดลายและทำซ้ำได้โดยไม่ผิดเพี้ยนไปจากลายเดิม (ดังภาพ 1 และ 2)

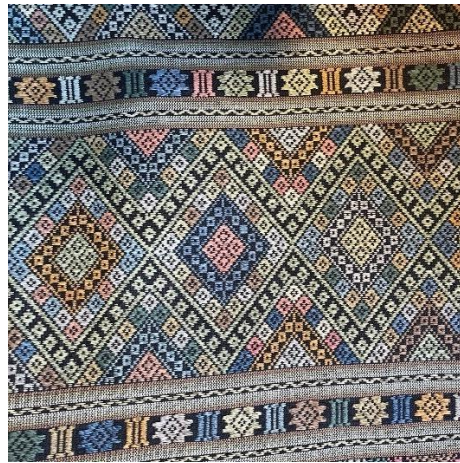
ภาพ 1 ขึ้นตำเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าทอพื้นเมือง ภาพ 2 ผ้าทอพื้นเมืองที่มีการพัฒนาลวดลาย

2. แหล่งผ้าทอไทลื้อ ไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นด้านลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์โดยการใช้เทคนิคการเกาะล้วงที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งกลุ่มผ้าทอไทลื้อในจังหวัดเชียงรายประกอบด้วย 6 กลุ่ม ดังนี้ 1) อำเภอเชียงของ ได้แก่ ผ้าทอไทลื้อบ้านศรีมงคล 2) อำเภอเชียงของ ได้แก่ ผ้าทอไทลื้อบ้านหาดบ้าย 3) อำเภอพญาเม็งราย ได้แก่ ผ้าทอไทลื้อบ้านแม่ต๋ำน้ำตก 4) อำเภอเวียงแก่น ได้แก่ ผ้าทอไทลื้อบ้านดอน 5) อำเภอเทิง ได้แก่ ผ้าทอลื้อชะจำวัดศรีดอนไชย และ 6) อำเภอพาน ได้แก่ ผ้าทอมือไทลื้อชุมชนบ้านกล้วย ชาติพันธุ์ไทลื้อในจังหวัดเชียงรายมีถิ่นฐานมาจากแถบสิบสองปันนาในประเทศจีน ชาวไทลื้ออาศัยกระจายตัวอยู่ในประเทศเมียนมา ลาว เวียดนามและไทย ชาวไทลื้อมีชีวิตที่คล้ายคลึงกับชาวไทยหรือชนเผ่าอื่น ๆ ในภูมิภาค ผ้าทอไทลื้อมีเอกลักษณ์โดดเด่นที่ตัวขึ้นมีริ้ว

ลายขวางสลับสีสัน และมีลวดลายตรงกลางที่ทอด้วยเทคนิคเกาะหรือลัว้งเป็นลวดลายเรขาคณิต ซึ่งลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าข้างทอจะสร้างสรรค์ลวดลายตามจินตนาการ โดยประยุกต์ลวดลายสีสันตามความต้องการและความนิยม ปัจจุบันลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มผ้าทอไทลื้อในจังหวัดเชียงรายจะเป็นลายผ้าทอหลัก ได้แก่ ลายตาไก่ ลายแมงปอ ลายผีเสื้อ ลายชัน ลายกาบ และลายผ้าทอที่เลียนแบบมาจากธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ เถาวัลย์ ท้องฟ้า สัตว์พิเศษ ดอกแก้ว ดอกหมาก ดอกพิกุล เป็นต้น (ดังภาพ 3 และ 4)

ภาพ 3 ผ้าทอไทลื้อใช้เทคนิคเกาะลัว้ง

ภาพ 4 ผ้าทอไทลื้อลายตาไก่และลายธรรมชาติ

3. แหล่งผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้เทคนิคการทอผ้าที่ใช้กี่เอว ร่วมกับการจกฉายพื้นฐานที่มีการสืบทอดการทอผ้าจากบรรพบุรุษ กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง ในจังหวัดเชียงรายประกอบด้วย 2 กลุ่ม ดังนี้ 1) อำเภอดอยหลวง ได้แก่ กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านป่าซางงาม และ 2) อำเภอแม่สรวย ได้แก่ กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านทุ่งพร้าว โดยหญิงสาวชาวกะเหรี่ยงจะต้องเรียนรู้การทอผ้าตั้งแต่วัยเด็กเพื่อใช้สำหรับสวมใส่ในชีวิตประจำวันและในพิธีการสำคัญต่าง ๆ โดยฝึกฝนจนมีความชำนาญและสามารถออกแบบลวดลายได้ด้วยตนเอง ชาวกะเหรี่ยงปลูกฝ้ายและย้อมด้วยสีธรรมชาติจากพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ ขมิ้น ต้นคราม ผลมะเกลือ ฯลฯ มีการประดับลวดลายบนลายผ้าด้วยลูกเดือยหรือหิน ด้ายสีต่าง ๆ หรืออาจใช้ลูกปัดที่สามารถบ่งบอกถึงสถานะทางสังคมของผู้สวมใส่ผ่านรูปแบบลวดลายและการประดับตกแต่งของผ้าทอ การทอผ้าด้วยกี่เอวจะมีความแตกต่างจากที่ทอผ้าทั่วไป โดยผ้าที่ทอ

จะเป็นผ้าหน้าแคบทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องนำผ้าแต่ละชิ้นมาประกอบกันเป็นเครื่องแต่งกาย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2564) สำหรับลวดลายของผ้าทอเกิดจากจินตนาการของช่างทอที่เป็นการจำลองมาจากธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมาประดิษฐ์ลวดลายขึ้นบนผืนผ้า เช่น แม่น้ำ ต้นไม้ ท้องฟ้า ภูเขา ดอกไม้ สัตว์ ฯลฯ (ดังภาพ 5 และ 6)

ภาพ 5 ผ้าม้าย้อมชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านดอย

ภาพ 6 ผ้าถุงชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านทุ่งพร้าว

4. แหล่งผ้าทออีสาน ชุมชนอีสานในจังหวัดเชียงรายมีการย้ายถิ่นฐานมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมากกว่าร้อยปี กลุ่มทอผ้าอีสานกระจายอยู่หลายอำเภอในจังหวัดเชียงราย มีทักษะการทอแบบสองตะกอล สร้างลวดลายโดยใช้เทคนิคการมัดหมี่ร่วมกับการขีด ซึ่งประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) อำเภอป่าแดด ได้แก่ กลุ่มผ้าไหมทอมือบ้านวังศิลา 2) อำเภอเวียงเชียงรุ้ง ได้แก่ กลุ่มผ้าไหมทอมือบ้านห้วยเคียน และ 3) อำเภอเชียงชัย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมบ้านไธยก้าว โดยผ้าทออีสานเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาวอีสานที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้าจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มของตนเองและบุคคลในครัวเรือน ลวดลายผ้าที่เกิดจากการมัดหมี่จะมีรูปทรงเรขาคณิตเป็นองค์ประกอบหลัก และลวดลายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัว เช่น ลายปลา ลายกนกเล็ก ลายกนกใหญ่ ลายดอกไม้ ลายดอกกรัก ลายดอกขบา ลายดอกแก้ว ฯลฯ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2564) นอกจากนั้น ชุมชนอีสานในจังหวัดเชียงรายยังมีทักษะภูมิปัญญาในการผลิตเส้นไหมเองในครัวเรือน มีการปลูกต้นหม่อน การเลี้ยงตัวไหม การสาวไหม การฟอกไหม การมัดหมี่และการทอผ้าไหม โดยการทอ

ผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนอีสานทั้งหมดมีการใช้เทคนิคการทอผ้าไหมแบบสองตะกอล (ดังภาพ 7)

ภาพ 7 ลายผ้าไหมมัดหมี่กลุ่มทอผ้าไหมอีสาน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติ ความเชื่อและ ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มทอผ้าแต่ละชาติพันธุ์ที่มีทักษะและภูมิปัญญาในการ ถักทอผืนผ้าที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งทุกกลุ่มทอผ้ามีการสืบทอดจากรุ่นสู่ รุ่น มีการรักษาวิธีการ ความเชื่อและกรรมวิธีในการผลิตผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอด กันมา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรณีวี ฐิตอมรวิทย์ (2566) ที่ได้กล่าวถึงการสื บทอดการทอผ้าของคนล้านนา โดยอธิบายถึงผ้าทอว่า เป็นการสื่อถึงเอกลักษณ์ทางเชื้อ ชาติ ผ้าพันธุ์และที่มาของแต่ละชุมชนผ่านวัฒนธรรมการทอผ้าที่มีลวดลายและสีสันที่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เป็นการสืบทอดทางความคิด ความเชื่อในแบบแผนทางสังคม จากรุ่นสู่รุ่น กรรมวิธีการรังสรรค์ผ้าทอขึ้นมาแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันออกไป บ้างในรายละเอียด ซึ่งโดยรวมจะมีวิธีการพื้นฐานการทอผ้าที่เหมือนกัน โดยบางกลุ่ม ชาติพันธุ์อาจทอผ้าด้วยผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มีกรรมวิธีการย้อมและ การสร้างลวดลายที่สอดคล้องกับขนบประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตชุมชนและประโยชน์ ใช้สอย ซึ่งผ้าทอจะบอกกรากเหง้าที่มาของชุมชนและชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจน ยกตัวอย่าง ผ่านผู้หญิงไทลื้อในบริเวณจังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยาและจังหวัดน่าน ที่หัวขี้นจะนิยมทอด้วยผ้าพื้นสีแดง ตัวขึ้นทอลายขวางลำตัวด้วยสีสดเป็นลวดลายคล้าย สายน้ำจึงเรียกว่า ลายนน้ำไหล

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมการทอผ้าของกลุ่มผ้าทอยังพบว่า มีการทอแบบเรียบง่าย ส่วนมากนิยมทอชิ้นตัวที่นำเส้นยืนมากำหนดเป็นลวดลายเป็นชั้น ๆ โดยภายหลังมีการพัฒนาลวดลายขึ้นมาใหม่เพื่อให้เกิดความสวยงาม โดยลวดลายที่ใช้เป็นการจำลองธรรมชาติมาทำลวดลายบนผืนผ้า เช่น ลายดอกกรัก ลายเครือเขา ลายดอกสัก ฯลฯ ซึ่งทุกส่วนประกอบของผ้าทอจะมีการกำหนดลักษณะการใช้งานไว้อย่างชัดเจน เช่น หัวชิ้น ตัวชิ้น ดินชิ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของปทุมทริกา สุคนธสิทธิ์ (2565) ที่ได้ศึกษาถึงที่มาและเอกลักษณ์ของชิ้นหัวแดงดินก่านของชาวไทหล่มในอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านการจัดการความรู้ ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอพื้นเมืองเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทหล่มที่เกิดจากการมดหมี่ลวดลายโบราณตามทางยาวในลักษณะเป็นห้อง โดยลวดลายโบราณที่ปรากฏบนตัวชิ้นแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มลวดลายหลัก ได้แก่ ลายปราสาทผึ้งหรือหอปราสาท ลายขอ ลายขาเป๋ย ลายเส้าหลาหรือหงส์ ลายโคมห้าหรือตุ้ม ลายนาค ลายกระเบื้องคว่ำกระเบื้องหงายหรือลายเพี้ยคว่ำเพี้ยหงาย ลายหมากจับ และลายเอื้อหรือเอื้อะ 2) กลุ่มลวดลายที่เกิดจากการผสม ได้แก่ ลายหอปราสาทโอบแดง ลายขอโอบแดง ลายนาคทองแดงหรือนาคทองปั้ง และ 3) กลุ่มลวดลายที่พบมากเฉพาะบางถิ่น ได้แก่ ลายดอกแก้ว และลายอกแมงมุม ซึ่งลวดลายทั้งหมดนี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ ธรรมชาติและวิถีชีวิตของผู้คนทั้งสิ้น จากงานวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับอัษฎากรณ์ ฉัตรนันท์ (2560) ที่ได้ศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบลวดลายของผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมี 5 ลักษณะ คือ 1) ผ้าที่บอกวัสดุใช้ทอ 2) ผ้าที่บอกแหล่งที่มา 3) ผ้าที่พระภิกษุใช้นุ่งห่ม 4) ผ้าบริวารใช้สอยของพระภิกษุ และ 5) ผ้าถวายเป็นเครื่องสักการะ ส่วนรูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อมี 5 ประเภท คือ 1) ผ้าทอสำหรับพระพุท 2) ผ้าทอสำหรับพระธรรม 3) ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์ 4) ผ้าทอสำหรับเป็นเครื่องสักการะ และ 5) ผ้าทออื่น ๆ เช่น ผ้าปกหน้าพระเจ้า ฯลฯ ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของเกษม มานะรุ่งวิทย์ (2564) ที่ได้กล่าวถึงการทอผ้าว่า เป็นวัฒนธรรมของแม่หญิงที่จะต้องทอผืนผ้าเพื่อใช้สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือเป็นสิ่งของเครื่องใช้ตั้งแต่เกิดจนตาย การทอเพื่อสร้างลวดลายมักเกิดจากเรื่องเล่า ความเชื่อของแต่ละพื้นที่ เช่น การสร้างลวดลายที่เกี่ยวกับเรื่องทางศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต สถานที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งนี้ สื่อสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานผ้าทอจะกลายเป็นคุณค่าของงานที่ได้รับอนุรักษเพื่อสร้างคุณค่าอยู่ในผืนผ้าชิ้นนั้น

องค์ความรู้จากงานวิจัย

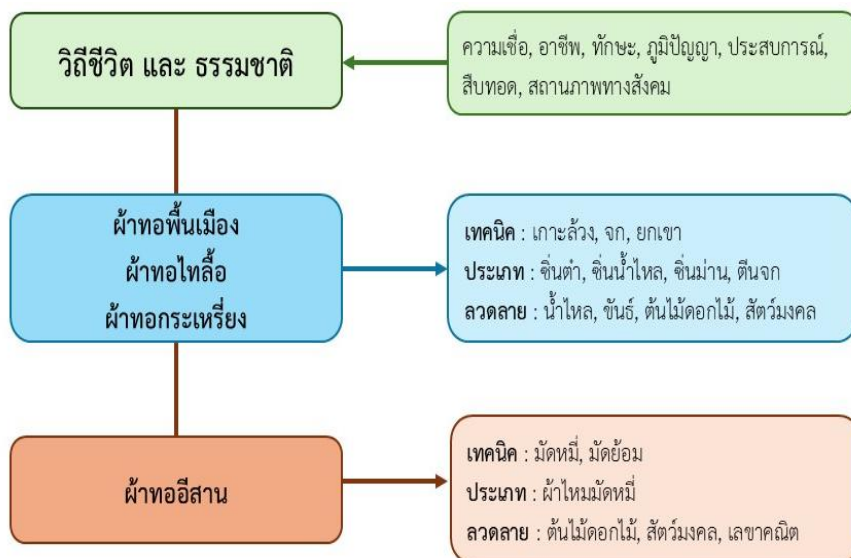
จากการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับลวดลายผ้าทอท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากเทคนิควิธีการทอผ้าที่ส่งผลให้เกิดลวดลายผ้าทอของกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงราย โดยพบว่า ลวดลายผ้าทอของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีรากเหง้าเดียวกัน คือ ธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่มีการเรียนรู้จากบรรพบุรุษสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในลวดลายผ้าทอที่มีการเลียนแบบธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมาปรากฏบนผืนผ้า เช่น ลายน้ำไหล ลายสัตว์ ลายต้นไม้ ลายดอกไม้ ลายนก ลายท้องฟ้า ในส่วนของลวดลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตซึ่งจะพบว่า การนำเอาความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามาถักทอบนผืนผ้า เช่น ลายขันธ ลายสัตว์มงคลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ จากลวดลายที่ปรากฏมาข้างต้นส่งผลถึงเทคนิคและวิธีการทอผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นที่แตกต่างกัน โดยสรุปได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ลวดลายที่เกิดจากเส้นยืนหลายสี ซึ่งเป็นลักษณะการทอผ้าแบบวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การทอแบบนี้เป็นลักษณะการทอที่ไม่มีความซับซ้อนโดยใช้ด้ายเส้นยืนที่มีสีสันท่าง ๆ เป็นตัวกำหนดแถบสีและใช้เส้นพุ่งเพียงสีเดียวในการทอ

2. ลวดลายที่เกิดจากด้ายเส้นพุ่ง เป็นลักษณะของการใช้ด้ายเส้นยืนเป็นสีพื้นเพียงสีเดียว การสร้างลวดลายจะเกิดจากการใช้ด้ายเส้นพุ่งที่มีสีสันท่าง ๆ มาถักทอเพื่อให้เกิดลวดลายที่ออกแบบไว้โดยใช้เทคนิคการจก การเกาะลิ้วและการยกเขา จะพบในกลุ่มไทลื้อและกลุ่มผ้าทอพื้นเมืองบางกลุ่ม

3. ลวดลายที่เกิดจากด้ายเส้นพุ่งแบบมัดหมี่ เป็นลักษณะของการกำหนดลวดลายไว้บนด้ายเส้นพุ่งที่เรียกว่า การมัดหมี่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของกลุ่มอีสานที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยที่จังหวัดเชียงรายที่ยังคงใช้เทคนิคการมัดหมี่ในการผลิตลวดลายผ้าทอ

จากลักษณะการผลิตผ้าทอและการสร้างลวดลายผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายจึงนำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ที่สามารถสร้างฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมและพัฒนาทักษะการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงรายเพื่อพัฒนาไปสู่การสร้างองค์ความรู้ในระดับสูงต่อไป ซึ่งสามารถสรุปได้ตามภาพ 8

ภาพ 8 ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต ธรรมชาติและภูมิปัญญาที่มีต่อประเภทและลวดลายผ้าทอท้องถิ่น จังหวัดเชียงราย

สรุป

การศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายและเทคนิคการทอผ้าท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต จิตวิญญาณ ความเชื่อและธรรมชาติ คือ การเข้าถึงความหมายเชิงลึกและภูมิปัญญาที่ซ่อนอยู่ในลวดลายและเทคนิคการทอ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนในจังหวัดเชียงรายที่สะท้อนวิถีชีวิตและธรรมชาติ ลวดลายผ้าทอเป็นเสมือนบันทึกเรื่องราวในชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อมและอาชีพ เช่น ลายที่มาจากธรรมชาติ ลายที่จำลองรูปทรงของพืชพรรณ สัตว์หรือธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ลายดอกไม้ ลายสัตว์มงคล ลายที่สะท้อนการเคลื่อนไหวของน้ำเป็นลายน้ำไหลของกลุ่มไทลื้อ ฯลฯ ผ้าทอยังเป็นเครื่องบอกสถานะ เพราะผ้าทอบางชนิดสามารถบ่งบอกถึงสถานะทางสังคมของผู้สวมใส่ เช่น ผ้าชิ้นที่บอกว่า หญิงคนใดยังโสดหรือแต่งงานแล้ว หรือผ้าทอที่ใช้สำหรับเจ้านายหรือบุคคลสำคัญ นอกจากนั้น ผ้าทอยังสะท้อนถึงความเชื่อและจิตวิญญาณ เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาและพิธีกรรม ลวดลายหลายชนิดถูกคิดค้นขึ้นเพื่อใช้ในพิธีสำคัญทางศาสนาหรือความเชื่อ ผ้าทอในบางกลุ่มมักจะใช้ผ้าในพิธีกรรมเฉพาะ เช่น ตุง ยันต์ เครื่องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

นอกจากนั้น ผ้าทอยังคงเป็นองค์ความรู้ที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน เป็นเสมือนสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีพของคน ภูมิปัญญาดังกล่าวได้พัฒนาระบบความคิด

ในการสร้างสรรค์เทคนิคการทอและการสร้างลาย การทอผ้าต้องอาศัยเทคนิคและทักษะในการทอของช่างทอ ซึ่งเป็นสำคัญที่ต้องมีความชำนาญและความสามารถในการจดจำลวดลายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะเทคนิคที่ซับซ้อน เช่น การมัดหมี่ การจก การขีด ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในการจัดการเส้นด้ายและสร้างลวดลาย รวมถึงการพัฒนาและต่อยอด แม้จะมีลวดลายดั้งเดิมแต่ช่างทอยังคิดค้นและปรับปรุงลวดลายใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ หรือปรับให้เข้ากับบริบทสมัยใหม่โดยไม่ทิ้งรากฐานดั้งเดิม ดังนั้น การศึกษาเอกลักษณ์ผ้าทอเชิงรายจึงไม่ใช่แค่การดูลวดลายภายนอก แต่เป็นการอ่านรหัสวัฒนธรรมเพื่อทำความเข้าใจโลกทัศน์ของผู้คนในอดีตและปัจจุบันที่หลอมรวมความรู้ ประเพณีและจิตวิญญาณเข้าไว้ในการสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์อันล้ำค่านี้

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องเล่าค่าอาภรณ์นครเชียงราย: การพัฒนาเอกลักษณ์ผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย โดยได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรณ์วี ฐิติอมรวิทย์. (2566). การส่งเสริมการตลาดของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าทอมือพื้นเมืองล้านนา. *วารสารสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์*. 1 (5), 1-15.
- กรรณิการ์ กมลรัตน์. (2551). *การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องลายผ้าพื้นเมืองจังหวัดสกลนครเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศผ่านเว็บแอปพลิเคชัน*. รายงานการวิจัย. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- เกษม มานะรุ่งวิทย์. (2564). สื่อสัญลักษณ์ ความเชื่อสู่อัตลักษณ์ผ้าทอไทย-ลาว. *วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลพระนคร*. 1 (1), 56-74.
- ใจภักดิ์ บุรพเจตนา. (2559). การประยุกต์ลวดลายจากอัตลักษณ์ผ้าทอตีนจกแม่แจ่ม เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอเชิงวัฒนธรรมประเภทของตกแต่งบ้าน. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 9 (3), 1720-1738.
- เชียงราย 108. (09 กุมภาพันธ์ 2565). *จังหวัดเชียงรายจัดประชุมการผลิตและจัดจำหน่ายเครื่องแต่งกายประจำจังหวัดเชียงราย*. สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2567, จาก <https://tinyurl.com/4etw5azk>

- ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก. (01 สิงหาคม 2565). วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2568, จาก https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2132&code_db=610007&code_type=01
- บุญทริกา สุคนธสิงห์. (2565). ชื่นหัวแดงตีนก่าน: ที่มาและอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม. *สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.)*. 28 (1), 34-48.
- วลัยพร สุพรรณ และคณะ. (2556). การรื้อฟื้นศิลปะการทอผ้าไหมสันกำแพงเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมด้วยสื่อพื้นบ้านและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (11 สิงหาคม 2566). *TU-RAC ชวนอ่านบทความ เรื่อง Soft Power ไทย อย่าหยุดแค่ 5F*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2567, จาก <https://url.in.th/tGsXb>
- สยามรัฐออนไลน์. (21 ตุลาคม 2564). *สวจ.76 จังหวัดเดินหน้าเฟ้นหนึ่งเดียวเอกลักษณ์ผ้าท้องถิ่น*. สืบค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2567, จาก <https://siamrath.co.th/n/290856>
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย. (2564). *อาหาร อารมณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย*. เชียงราย: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย.
- อรรธรณ บุญพัฒน์ และปริพพรรณ แก้วเนตร. (2562). การสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายสู่การเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการท่องเที่ยว. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 13 (2), 117-133.
- อัษฎากรณ์ ฉัตรนันท์. (2560). ผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 2 (1), 11-20.